

de redacteur van dat tijdschrift, eveneens onkundig is gelaten van die handeling en dat hij zich dadelijk tot iedere genoegdoening beschikbaar stelde. Het bovenstaande moge evenwel een waarschuwing zijn voor hen, die in buitenlandsche tijdschriften, opstellen over een bepaalde therapie willen publiceeren. Het zal zaak zijn, zich daarbij van te voren te vrijwaren voor een zoo ongewenschte verspreiding van hun artikelen eenvoudig als reklame voor chemische fabrieken.

Met dankzegging voor de plaatsing dezer regelen, die mij zeer gewenscht voorkwam omdat ook in ons land mijn artikel op deze wijze reeds in handen van verschillende collega's is gekomen.

Hoogachtend,

K. F. WENCKEBACH.

Den Heer Dr. N. PH. TENDELOO.

Zeer Geleerde Heer!

Nu wilt U er mij toch heusch laten inloopen. Ik heb dat bij de bewuste duistere zinsnede reeds vermoed, maar nu kan ik niet meer twijfelen. Na uw verhoor op vraagpunten waarbij ik zonder eenige terughouding openhartig heb geantwoord, schrijft U een stuk aan mijn adres waaruit ik slechts kan opmaken, dat U met het stellen van al die vragen geen ander doel hebt gehad dan om afleiding te zoeken in dialectiek. Ik zou daarop niet antwoorden, indien U daarin niet twee citaten, een van U en een van mij, hadt tegenover elkander gesteld. Die twee citaten luiden verschillend. Dat moest u verwonderen en dat U daarop hebt gewezen was uw recht, maar dat U daaraan „argeloos” de opmerking aanknoopt, dat ik wel niet zal willen beweren dat beide citaten dezelfde beteekenis hebben, dat is iets waarvan ik maar aannemen wil, dat U de portée niet gevat hebt, verwachtende dat U mij voor die aanneming dankbaar zult zijn. Want, als ik onvoorzichtig genoeg was om die schuchter ingelaschte opmerking onopgemerkt te laten, zoudt U kunnen aannemen dat ik dat toegeef en zoudt U of een ander van mij kunnen zeggen dat ik citaten vervalscht heb. Daarom ben ik wel genoodzaakt voor dit incident nogmaals het woord te vragen.

Toen ik mijn opstellen schreef, had ik het origineel niet bij de hand en heb ik mij verlaten op de aantekeningen die ik bij het lezen van FLÜGGE's stukken voor eigen gebruik gemaakt heb en het blijkt nu dat ik de verklaring van FLÜGGE niet woordelijk had opgeschreven. Dat was wel niet voorzichtig, maar het doet niets ter zake, want de beteekenis van beide lezingen is volkomen dezelfde, slechts is mijn lezing korter en duidelijker. Immers FLÜGGE's woorden, zooals U ze aanhaalt, moeten logisch tot mijn interpretatie leiden. Als FLÜGGE niet de infectie, het ziek worden, van menschen op het oog had gehad, zou hij dan hebben geschreven „wie es ohne Experiment an Menschen möglich ist?” en als hij spreekt van „Uebertragungsweisen der *Phthise* 1)” kan hij toch niets anders bedoelen dan de wijze waarop, niet de bacil, maar de ziekte dus de infectie wordt overgebracht.

Hoe U er toe komen kunt om FLÜGGE de bedoeling toe te schrijven, dat hij

---

1) Ik cursiveer.

zijn proeven alleen genomen zou hebben „om de mogelijkheid van een *be-
„paalde wijze van infectie* door den tuberkelbaci, wiens *ziekteverwekkend vermogen*
„bij den mensch zoowel als bij de *cavia reeds te voren bekend was*” te be-
wijzen, is mij niet duidelijk en de phrase zelf verraadt dat U zich de zaken
niet helder voorstelt. Het ziekteverwekkend vermogen, dat door niemand in
twijfel wordt getrokken, had hier achterwege moeten blijven, dan zou de
zin begrijpelijk geweest zijn. Dat het uwe bedoeling geweest zou zijn om, door
dat ziekteverwekkend vermogen er onnoodig bij te halen, de zaak onbegrijpelijk
te maken, mag ik niet aannemen; het moet dus wel aan het dogmatisch
denken liggen.

De vragen waarop het hier aankomt zijn:

1°. verbreidt de lijder bacillen in de lucht?

2°. worden die door anderen ingeademd?

3°. leidt de inademing daarvan door anderen tot ziekte?

Dat FLÜGGE, ofschoon hij meer dan andere onderzoekers het persoonlijk
aandeel van den lijder aan de verbreiding van die sputumdeeltjes op den
voorgond heeft geplaatst, zijn proeven niet met het oog op vraag 1 heeft
gedaan ligt voor de hand. Het voorkomen van droge sputumdeeltjes in den
lucht en in stof was al zoo vaak geconstateerd dat het overbodig mocht
worden geacht dat nog eens te herhalen, alleen de vochtige sputumdropjes
waren nieuwe elementen in dit onderzoek. Dat die sputumdeeltjes evenals
ander stof in de luchtwegen kunnen binnendringen (vraag 2) behoefde, bij
hetgeen wij van stofinhalatie weten, wel geen bewijs; het eenige wat nog
onderzocht moest worden was, of die inademing nadeelige gevolgen had, dus
infectie veroorzaakt en de beantwoording dezer vraag was urgent omdat het
Berlijnsche congres op gronden aan CORNET ontleend, die door FLÜGGE en ook
door U zijn verworpen, dit al van de daken gepredikt had. Dat FLÜGGE dus
de derde vraag op het oog had is buiten kijf en wordt bevestigd door
allerlei wat in zijn opstellen te lezen is.

FLÜGGE heeft door die proefnemingen het bewijs geleverd, dat *caviae* op die
wijze kunnen worden geïnfecteerd en ik heb beweerd, dat men nu niet van
cavia tot mensch mocht besluiten, maar waarnemingen op menschen moet
verzamelen, vooral omdat naar mijn inzien een *cavia* gevoeliger is voor
tuberkelbacillen dan een mensch. Daartegen hebt U nu, mijne, ik moet erkennen
niet geheel afdoende gronden op blz. 545 in den wind slaande, aangevoerd
dat, daar ik niet precies kan zeggen hoeveel tuberkelbacillen nodig zijn
om een mensch te infecteeren, ik niet kan bewijzen, dat een *cavia* gevoeliger
is dan een mensch. Ik geef U dat toe, maar ziet U nu zelf niet in dat, ook
als ik dat toegeef, mijn eisch dat men niet van een *cavia* met bekende
maximale gevoeligheid op een mensch met onbekende gevoeligheid mag
concludeeren, daarom nog niet vervallen is? Zelfs indien het bewijs geleverd
was, dat een mensch even gevoelig of gevoeliger is dan een *cavia* zou dat
nog gevaarlijk zijn, omdat men bijv. niet weet of het vermogen der menschen-
long om tuberkelbacillen te vernietigen niet grooter is dan dat van de long
eener *cavia*.

Ik wil hier in het voorbijgaan nog opmerken dat al uw citaten mij de
overtuiging nog niet hebben geschonken, dat runderen anders dan bij uit-

zondering tuberkelbacillen verbreiden. Dat zij dat gewoonlijk niet doen blijkt o. a. uit de verklaring van KOCH „die Thiere produciren bekanntlich kein Sputum” (*Mittheil. a. d. K. Gesund.* II, blz. 81) en uit de troisquart van Dr. POELS. Het blijkt ook uit het „bekende werk” van FRIEDBERGER en FRÖHNER waarnaar U mij zoo vriendelijk verwezen hebt en waar ik iets anders lees dan U mij hebt doen verwachten. Er staat: „Gewöhnlich ist der Husten trocken, nur selten dagegen mit Auswurf verbunden”. Editie van 1887, pag. 478. Ik wil echter gaarne gelooven, dat die uitzonderingen den bacteriologen wel eens welkom zijn tot verdediging hunner leerstellingen en deze tuberkelbacillen zijn ten minste door uw citaten nog iets beter gelegitimeerd dan de absoluut hypothetische in de faeces of de huid van KOCH's proefdieren die gij, in afwachting, dat uw wensch zal vervuld worden dat „bij weder voorkomende overbrenging van cavia op cavia noodzakelijk (sic!) een nauwkeurig „onderzoek zal worden ingesteld”, inmiddels voor uw verklaring meent te mogen gebruiken.

Ten slotte wil ik er nog op wijzen, dat indien uw zonderlinge interpretatie van FLÜGGE's onderzoek opging, de gronden waarop men de infectie door de long van mensch op mensch zou kunnen aannemen tot één enkelen zou worden gereduceerd. De eenige overblijvende zou dan zijn het geloof aan den eenigen, onvervalschten tuberkelbacil. Als U, waar U van den grondslag der bacteriologische leer spreekt, dat geloof bedoelt en dat meen ik uit uw opstellen te mogen opmaken, is verdere discussie nutteloos.

Ik heb de eer te zijn,
Groningen, 16 Maart 1902.

Uw. Dw. Dr.
FOKKER.

BERICHTEN.

BUITENLAND.

NEW-YORK. — Het recht om een operatie te weigeren.

Het departement van Marine heeft bepaald, dat een mindere bij de marine, zoo hij een „niet ernstige” operatie afwijst, door den krijgsraad gestraft kan worden. Nadere bepalingen betreffende amputaties of levensgevaarlijke operaties heeft het departement niet willen geven. Tot dit besluit werd aanleiding gegeven door een matroos, die geweigerd heeft, een tumor te laten wegnemen, die hem in den dienst hinderde. Officieren vallen niet onder de bepaling. Een admiraal, die met een revolver den chirurg had gedreigd, die hem de beenen had willen amputeeren, is, hoewel verlamd, in dienst gebleven (*Lancet*).

CHICAGO. — Vrouwelijke studenten. De North Western vrouwenhoogeschool heeft moeten liquideeren. Alleen op de Women's medical school werd jaarlijks een bedrag van 24000 Dirs. toegelegd. Een der curatoren verklaarde, dat de vrouwen het scheikundig laboratoriumwerk en de chirurgie